

Олександр СОЛДАТЕНКО,

orcid.org/0000-0001-7400-2779

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри музичного мистецтва та менеджменту соціокультурної діяльності

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

(Чернігів, Україна) ssanya2012@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ СИНТЕЗУ ФІЛОСОФІЇ, ІСТОРІЇ ТА МУЗИКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВаних ЗАНЯТЬ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА» У ЗВО

Наукова новизна статті полягає у виявленні визначені та демонстрації можливостей проведення інтегрованих лекцій та практичних занять з дисципліни «Історія музичного мистецтва» із використанням міждисциплінарних зв'язків філософії, історії та музики. Метою статті є презентація концепції та основних методичних ідей використання синтезу філософії, історії та музики під час підготовки та проведення інтегрованих занять у ЗВО. У статті автор ділиться власним досвідом інтегрованого підходу до викладання дисципліни «Історія музичного мистецтва», який було впроваджено у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка на кафедрі мистецьких дисциплін у 2018–2019 та 2019–2020 навчальних роках. Автор звертає увагу на причини, які обумовлюють можливість інтегрування музики з філософією та історією, і на основні його напрями у сучасній педагогіці. Акцентується увага на необхідності володіння викладачем відповідним рівнем компетентності з філософії музики. Акцентується увага на поєднанні теми, триєдиної мети та завдань проведення інтегрованих лекцій. Аналізуючи результати здачі студентами екзамену, автор доводить ефективність використання синтезу філософії, історії та музики при проведенні інтегрованих лекцій та практичних занять з дисципліни «Історія музичного мистецтва» у ЗВО. Автор робить висновки, що інтегрований підхід до викладання дисципліни «Історія музичного мистецтва» у ЗВО буде сприяти: розкриттю потенціалу студентів; суттєвому зростанню їх успішності та мотивації до навчання; збагаченню навчального процесу за змістом і формою. На практиці результати даного дослідження може бути застосовано під час навчання студентів спеціальностей у галузі педагогічних наук: (011 – Науки про освіту, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (Музичне мистецтво) та у галузі культури і мистецтва (025 – Музичне мистецтво і 028 – Менеджмент соціокультурної діяльності).

***Ключові слова:** інтегрована лекція, практичне заняття, філософія музики, міждисциплінарні зв'язки, європейська культура, компетентність викладача, есе.*

Oleksandr SOLDATENKO,

orcid.org/0000-0001-7400-2779

Candidate of Pedagogic Sciences,

Associate Professor at the Department of Musical Art and Management of Socio-Cultural Activities

T. H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”

(Chernihiv, Ukraine) ssanya2012@ukr.net

USE OF SYNTHESIS OF PHILOSOPHY, HISTORY AND MUSIC DURING INTEGRATED LESSONS IN THE DISCIPLINE “THE HISTORY OF MUSICAL ARTS” IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The scientific novelty of the article lies in identifying and demonstrating the possibilities of conducting integrated lectures and practical exercises in the discipline "History of Musical Art" using the interdisciplinary links of philosophy, history and music. Article's purpose – to present the concept and basic methodological ideas of synthesizing philosophy, history and music in conducting integrated lessons in higher education educational institutions. In the article the author shares his own experience of an integrated approach to teaching the discipline "History of Musical Arts", which was introduced at the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium" at the Department of Art Disciplines in 2018–2019 and 2019–2020. The author draws attention to the reasons that make it possible to integrate music with philosophy and history and its main directions in modern pedagogy. The attention is focused on the need for the teacher to possess an appropriate level of competence in the philosophy of music. The focus is on a combination of topics, a triune goal, objectives for integrated lectures. The author analyzes the results of students passing the exam and proves the effectiveness of using synthesis of philosophy, history and music during integrated lessons in the discipline "History of Musical Arts" in higher education institutions. The author comes to the conclusion that an integrated approach to teaching

the discipline "History of Musical Art" in higher educational institutions will contribute to: revealing the potential of students; a significant increase in their success and motivation to learn; enrichment of the educational process in content and form. In practice, the results of this study can be applied in the preparation of students in specialties in the field of study – pedagogical sciences: (011 – Educational sciences, 012 – Pre-school education, 013 – Primary education, 014 – secondary education (Musical art) and in field of study – culture and art (025 – Music 028 and Socio-cultural event management).

Key words: *Integrated lecture, practical lesson, philosophy of music, interdisciplinary communications, European culture, competency of the teacher, essay.*

Постановка проблеми. Загальновідомо, що побудова освітнього процесу у ЗВО має ґрунтуватися на системному, діяльнісному, культурологічному підходах, які забезпечують формування професійних компетентностей, розвиток особистісних якостей студентів і сприяють опануванню прийомами та методами майбутньої професії.

Саме тому основними завданнями викладачів ЗВО під час викладання дисципліни «Історія музичного мистецтва» є: ознайомлення студентів з творчістю найвидатніших композиторів минулого і сучасності; розвинення їх художнього смаку та розширення світогляду; формування у студентів навичок свідомого судження про музику, правильного оцінювання явищ музичного життя, що стане в нагоді у майбутній професійній діяльності.

Посилаючись на провідних викладачів-музикантів та опираючись на власний досвід викладання дисципліни «Історія музичного мистецтва» у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, можна констатувати, що по закінченню курсу студенти отримують глибокі і різнобічні знання про світову та європейську музичну культуру. Вивчення творчості видатних зарубіжних композиторів від старовини до сучасності в хронологічному порядку виховує у студентів історичний підхід до явищ світової культури і розвиває у них логічне, асоціативне мислення. Але вони розглядають специфіку музики кожної епохи тільки з історичної точки зору та пов'язують причину зміни музичних смаків людей безпосередньо зі зміною історичної епохи. Саме тому виникла необхідність запропонувати студентам подивитися на цю проблему з філософської точки зору, оскільки саме філософія покликана відповідати на питання «чому» і «навіщо». Звернення до філософських обґрунтувань історії музики продиктовано тим, що філософія і музика являють собою специфічні форми прояву людського «Я», особливі інтелектуально-духовні системи, а філософія, як концентрат духовної самосвідомості, вбирає в себе музику як форму її прояву.

Краще за все цю ідею можна реалізувати у формі інтегрованих лекцій і практичних занять, які базуються на поєднанні знань, здобутих сту-

дентами раніше з різних навчальних предметів: філософії, історії та музики.

Власний педагогічний досвід дозволяє стверджувати, що інтегровані заняття з історії музики значною мірою активізують навчальний процес, сприяють встановленню дієвих міжпредметних зв'язків, створюють передумови для формування не вузько-інформованого фахівця, а творчої особистості, яка цілісно сприймає світ і здатна активно діяти в професійній сфері.

Таким чином, ця стаття актуалізує питання використання міждисциплінарних естетико-музикознавчих зв'язків філософії, історії та музики при проведенні інтегрованих лекцій та практичних занять з дисципліни «Історія музичного мистецтва» у ЗВО.

Аналіз досліджень. Аналітичний огляд наукової та спеціальної музичної літератури показав, що проблема інтеграції навчальних занять та міжпредметних зв'язків у навчанні опрацьовувалася як викладачами-практиками, так і науковцями, зокрема А. Подозьорова (Подозьорова, Литвиненко 2013), Т. Литвиненко (Подозьорова, Литвиненко, 2013), Т. Усатенко (Усатенко, 1990), Є. Глінською, Б. Тітовою, Г. Максимовим, І. Козловською, А. Коломійцем, В. Максимовою та ін. Музикознавчий аспект інтегрованого викладання мистецьких дисциплін та процеси художньо-естетичної інтеграції висвітлено в роботах С. Терещенко (Терещенко, 2018), Г. Ващенко, Л. Масол, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Смотріної, О. Щолокової та інших. Історію західноєвропейської музики, філософію нової музики та праці великих філософів досліджували Т. Ліванова (Ліванова, 1983), Т. Адорно (Адорно, 2001), В. Андрущенко (Андрущенко, 2005). Роль музики у філософському осмисленні світу в європейській культурі та взаємозв'язок філософії і музики представлені в кандидатських і докторських дисертаційних роботах А. Тормахової (Тормахова, 2009), М. Олейник (Олейник, 2007), О. Антоненя (Антоненя, 2006), Т. Жаворонкової, Р. Кайль (Кайль, 2003), І. Загравкіної (Загравкіна, 1984) та ін.. Натомість питання використання синтезу філософії, історії та музики при проведенні інтегрованих занять з дисципліни «Історія музичного мистецтва» у ЗВО залишилися поза увагою дослідників.

Метою статті є презентація концепції та основних методичних ідей використання синтезу філософії, історії та музики під час підготовки та проведення інтегрованих занять у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. У системі спеціальної музично-педагогічної освіти історія музичного мистецтва належить особливе місце. Історія музики надзвичайно важлива для широкого вивчення світової культури. Філософська, історична та музикознавча специфіка кожної епохи є «фоном», з якого проростає унікальна індивідуальність композитора. Для повного осягнення змісту музичних творів, які тривалий час живуть в історії людства, студенти повинні мати широкий культурний світогляд, тобто уявлення про коло філософських ідей конкретної історичної епохи та мистецьке середовище, яке оточувало композитора в момент написання музичного твору. Це потрібно для розкриття тих чи інших символів, закладених автором в музиці, бо в іншому разі суттєва частина змісту музичного твору залишиться незрозумілою студентами.

Погоджуючись з А. Тормаховою, можна констатувати, що «урізноманітнення музичних стилів, жанрів, напрямків потребує відповідного осягнення, яке ґрунтувалося б на переосмисленні багатовікового досвіду музичної культури у безпосередньому зв'язку з досягненнями наукової думки у галузях філософії, культурології, мистецтвознавства та інших наук, яке неможливе без розгляду взаємодії музичної практики та її філософського розуміння в процесі їх історичного розвитку» (Тормахова, 2009: 4).

На жаль, сьогоденне сприйняття студентами історії музики зовсім не асоціюється з таким предметом, як філософія. Саме тому проведення інтегрованих занять з дисципліни «Історія музичного мистецтва» у ЗВО, зумовлена гострою необхідністю візуалізації студентам різноманітності каналів і форм взаємозв'язку між навчальними дисциплінами з філософії, історії та музики.

А. Подозьорова та Т. Литвиненко зазначають, що для інтегрування предметів передбачається виконання трьох основних умов:

- 1) «об'єкти дослідження повинні збігатися або бути достатньо близькими;
- 2) у предметах використовуються однакові або близькі методи дослідження;
- 3) предмети, які інтегруються, будуються на загальних закономірностях» (Подозьорова, Литвиненко, 2013: 213).

Саме тому можливість інтегрування музики з філософією та історією зумовлене такими причинами:

1. Під об'єктом філософії розуміється природа та сутність світу, природа та сутність людини, відносини між світом і людиною. Об'єктом дослідження музики є саме буття, бо вона відображає дійсність і впливає на людину за допомогою осмислених, певним чином організованих за висотою та формою звукових послідовностей. Об'єктом історичного дослідження постає минуле «яким воно було», бо історія як наука допомагає нам вивчати і розуміти людство з моменту його появи до сьогоднішніх днів. Основними об'єктами дослідження історії музики виступають: зародження музичного мистецтва, його еволюція та різноманітні підходи до осмислення цього культурного надбання людства. Тобто об'єкти дослідження філософії, історії та музики досить близькі.

2. У філософії, історії та музиці застосовуються однакові загальнонаукові методи: аналізу і синтезу; індукції та дедукції; описання та виміру; пояснення.

3. Філософія, історія і музика базуються на загальних закономірностях розвитку науки: прискорений розвиток; спадкоємність; єдність кількісних та якісних змін; взаємодія наук та методів; діалектична взаємодія двох протилежних процесів: диференціації (виокремлення нових наукових дисциплін) та інтеграції (синтез знання, об'єднання низки наук).

Основними напрямками інтеграції філософії, історії та музики у сучасній педагогіці є:

– Перенесення ідей та уявлень з однієї галузі знання в іншу: з філософії в історію та музику; з історії у філософію та музику; з музики у філософію та історію.

– Формування нових наукових дисциплін пограничного типу на стиках відомих раніше галузей знань: історія філософії; історія музичного мистецтва; історія зарубіжної музики; історія української музики; філософія музики; філософія культури; філософія мистецтва та ін.

Наприклад, «філософія музики» є галуззю філософського знання, що знаходиться на перетині філософсько-естетичної і музикознавчої проблематики та синтезує у собі пізнавальні можливості філософії, естетики і теорії мистецтва.

При проведенні інтегрованих занять з дисципліни «Історія музичного мистецтва» у ЗВО умовно можна виділити два блоки процесів: актуалізація і конкретизація. Актуалізація – це створення на занятті такої ситуації, коли в пам'яті студентів оновлюються необхідні знання із суміжних наук. Важливо, щоб знайомство студентів з ключовими положеннями суміжних дисциплін відбулось задалегідь. Потім викладачу необхідно

конкретизувати оновлені студентами знання та направити на нові об'єкти вивчення конкретної теми з дисципліни.

Як правильно зазначила Т. Усатенко: «Інтеграція вимагає осмислення викладачем фактичного матеріалу з позиції не лише педагогіки, а й філософії, розширення загального світогляду і знань з інших предметів, здійснення міжпредметних зв'язків і усвідомлення місця своєї дисципліни в загальній системі культури» (Усатенко, 1990: 49).

Викладачу треба завчасно ознайомитись з навчальними та робочими програмами з дисциплін: філософії, історії, теорії музики, сольфеджіо, гармонії, аналізу музичних творів, основного музичного інструменту, які студенти опанували раніше з метою виявлення схожих тем та міжпредметних зв'язків. Темі не обов'язково повинні бути ідентичні, але мати спільну спрямованість.

Викладачу необхідно володіти відповідним рівнем компетентності, щоб на інтегрованому занятті з історії музики вільно посилались на праці представників філософсько-естетичної думки, ідеї яких справили значний вплив на формування філософії музики: Піфагора, Дамона, Платона, Арістотеля, Григорія Ніського, Арібо Схоластика, Августина, Томи Аквінського, Еразма Роттердамського, Філіппа Меланхтона, Лоренцо Валли, Миколи Кузанського, Вінченцо Галілея, Жан-Жака Руссо, Готгольда Ефраїма Лессінга, Дені Дідро, Йоганна-Готфріда Гердера, Іммануїла Канта, Фрідріха Гегеля, Фрідріха Шеллінга, Артура Шопенгауера, Фрідріха Ніцше, Теодора Адорно, Сьюзен Лангер, Олексія Лосева та ін..

Для того щоб у студентів при вивченні дисципліни «Історія музичного мистецтва» не тільки склалася повна картина європейської музичної культури, а й прийшло усвідомлення причин виникнення її різноманіття в різні епохи, можна рекомендувати викладачам читати вступну оглядову інтегровану лекцію на тему: «Еволюція філософського розуміння сутності музики як дзеркала духовності людини в європейській культурі». В ній треба через призму філософії, історії та музики розкрити загальний зміст курсу, що в подальшому поділяється на конкретні теми, які відповідають кожному історичному періоду.

Наведемо приклад поєднання теми, триєдиної мети та завдань проведення інтегрованої лекції з дисципліни «Історія музичного мистецтва» у ЗВО:

Тема лекції:

«Еволюція філософського розуміння сутності музики як дзеркала духовності людини в європейській культурі».

Мета лекції:

1) Навчальна: виявити причинно-наслідковий зв'язок між змінами філософських доктрин, історичних епох і сутністю музики; показати її значення в духовному житті людини і суспільства в європейській культурі від античності до сучасності; ознайомити студентів із кращими зразками світового мистецтва; обґрунтувати необхідність розгляду історії музичного мистецтва в контексті розвитку європейської філософії; з'ясувати особливості творчої діяльності митців; вміти застосовувати отримані знання на практиці.

2) Розвиваюча: розвинути у студентів інтерес до вивчення філософських, історичних та мистецьких наук; розвинути художню спостережливість, уміння виділяти головне, знаходити відповіді на поставлені питання, робити висновки та узагальнення; створити передумови для різнобічного і цілісного розгляду мистецтва в цілому та певного художнього об'єкту, поняття, явища зокрема; сформувати асоціативно-образне мислення; пробудити творчу уяву; розвинути вміння вести предметний діалог між культурними фактами, мистецькими явищами і подіями.

3) Виховна: виховувати у студентів серйозне ставлення до музики; формувати в них почуття прекрасного; набути навички спостереження краси світу та передачі його засобами різних видів мистецтва.

Завдання лекції:

Завдання з філософії:

1. Ознайомити студентів з основними проблемами філософії музики: історичного та соціального існування музики; її походження; відносин із іншими видами мистецтв; функцій музики у суспільстві і ін.; сутнісного визначення музики; ідейно-філософського наповнення музики; ролі музики у формуванні етико-світоглядних установок людей; атрибутивного включення в музику компетенцій з різних гуманітарних і природничо-наукових галузей знань; пізнавально-виховного значення музики.

2. Звернути їх увагу на основні питання філософії музики: що таке музика; яке визначення музики; якими є необхідні і достатні умови для класифікації музики; який існує взаємозв'язок між музикою та інтелектом; як історія музики збагачує наше уявлення про навколишній світ; який зв'язок між музикою та суб'єктивним оціночним ставленням людини до існуючих або можливих ситуацій об'єктивного світу; яке основне призначення музики; який зв'язок між іманентним та репрезентативним підходом до музики; який зв'язок між формою та змістом музичного твору; як впливає музика на формування поведінки людини?

Таблиця 1

Узагальнені результати оцінювання успішності засвоєння студентами навчальної дисципліни «Історія музичного мистецтва»

Оцінка		2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік	
За національною шкалою	ECTS	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
Відмінно	A	4	36	5	38	8	61	9	60
Добре	B, C	4	36	4	31	3	23	5	33
Задовільно	D, E	3	28	4	31	2	16	1	7
Всього		11	100	13	100	13	100	15	100

3. Дослідити теоретичні та культурно-естетичні передумови урізноманітнення предмету осмислення музики в філософсько-естетичній культурі;

4. Розкрити специфіку проблемного кола питань філософії музики конкретної історичної епохи.

Завдання з історії:

1. Дослідити логіко-історичні особливості становлення музичного мистецтва конкретної історичної епохи;

2. Розглянути існування історичного мистецького середовища, яке оточувало композитора в момент написання музичного твору;

3. Висвітлити історичну природу композиторської творчості на конкретних зразках музичних творів.

Завдання з музики:

1. Розглянути питання формування та еволюції музики в культурному просторі європейського теоретико-практичного досвіду естетизації світу;

2. Акцентувати увагу на історико-стилістичних напрямках музики;

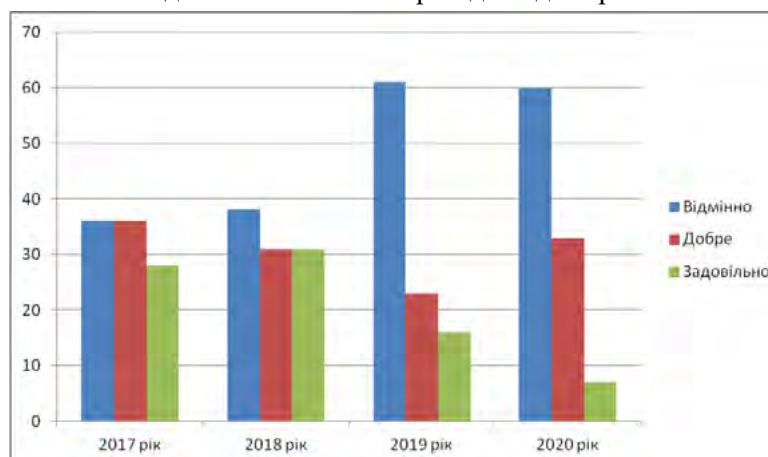
3. Проаналізувати вплив еволюції уявлень про сутність мелодії, гармонії, ритму, модуляції на: формування понятійно-категоріального апарату науки про музику; встановлення загальних закономірностей композиторської та виконавської діяльності; зміну особливостей сприйняття музичних творів;

4. Презентувати музику як потужний ресурс людського буття, який все ще чекає свого повного розкриття та втілення.

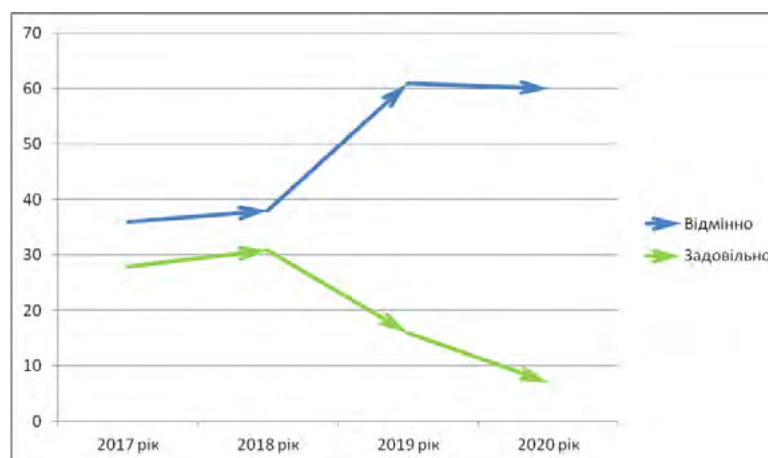
Програма навчальної дисципліни «Історія музичного мистецтва» складається з восьми тем, об'єднаних у чотири змістовних модулі. В цілому послідовність тем передбачає проведення порівняння мистецьких явищ, які розглядаються на попередніх та

наступних заняттях для виділення їх спільних та відмінних рис. Після вивчення кожної теми викладач проводить інтегроване практичне заняття, на якому він коротко нагадує студентам філософські ідеї та специфіку історичної епохи, якій була присвячена ця тема.

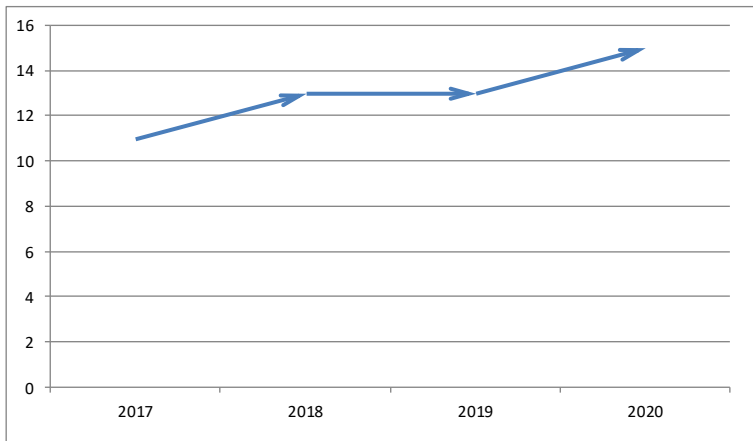
По закінченню інтегрованого практичного заняття з навчальної дисципліни «Історія музичного мистецтва» викладач дає студентам завдання для самостійної творчо-дослідної роботи – напи-

Рис. 1. Динаміка змін результатів оцінювання успішності засвоєння студентами навчальної дисципліни «Історія музичного мистецтва»

Рис. 2. Динаміка зміни кількості оцінок «відмінно» та «задовільно» на екзамені з навчальної дисципліни «Історія музичного мистецтва»

Рис. 3. Динаміка збільшення кількості студентів, які вивчали навчальну дисципліну «Історія музичного мистецтва»

сати есе на тему: «Новий погляд на музичний твір...» (кожному свій). В ньому студенти повинні виразити індивідуальні враження та міркування з приводу конкретного музичного твору, написати будь-які свої роздуми, але обов'язково охарактеризувати: історичну епоху, в якій писалась музика; домінуючі філософські доктрини того часу, які на їх думку вплинули на композитора; причинно-наслідковий зв'язок між філософськими міркуваннями конкретної історичної епохи та сенсом, змістом і призначенням музичного твору.

Ця творчо-дослідна робота сприяє формуванню у студентів такої компетенції, як здатність до інтегрування знань та умінь, отриманих на заняттях з інших курсів теоретичного циклу: філософії, історії, теорії музики, сольфеджіо, гармонії, аналізу музичних творів, основного музичного інструменту та ін.

Інтегрований підхід до викладання дисципліни «Історія музичного мистецтва» було впроваджено у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка на кафедрі мистецьких дисциплін у 2018–2019 та 2019–2020 навчальних роках.

Оцінювання ефективності використання синтезу філософії, історії та музики при проведенні інтегрованих лекцій та практичних занять здійснювалось на основі порівняння результатів здачі екзамену (табл. 1).

Для узагальнення та візуалізації отриманих даних представили їх графічно (рис. 1).

Кількість студентів, які склали екзамен на «відмінно» (А), у процентному співвідношенні

збільшилася, а на «задовільно» (D, E) – зменшилась (рис. 2).

Запропоновані автором інтегровані лекції та практичні заняття привели до збільшення кількості охочих обрати цей предмет серед інших дисциплін вільного вибору (рис. 3).

Отримані дані вказують на позитивну динаміку змін у зіставленні 2017, 2018 та 2019, 2020 навчальних років, коли відбулося суттєве покращення успішності та збільшення кількості студентів, які обрали «Історію музичного мистецтва» серед інших дисциплін вільного вибору.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що інтегрований підхід до викладання дисципліни «Історія музичного мистецтва» у ЗВО буде сприяти:

- суттєвому зростанню успішності студентів;
- заохоченню їх до навчання;
- збільшенню кількості студентів, охочих обрати «Історію музичного мистецтва» серед інших дисциплін вільного вибору;
- збагаченню навчального процесу за змістом і формою;
- створенню багатогранних зв'язків між окремими дисциплінами навчального процесу: філософією, історією та музикою;
- розкриттю потенціалу студентів;
- осмисленню і знаходженню ними причинно-наслідкових зв'язків, розвитку їх логічного та образного мислення;
- формуванню у студентів такої компетенції, як здатність до інтегрування знань та умінь, отриманих на заняттях з інших курсів теоретичного циклу: філософії, історії, теорії музики і сольфеджіо, гармонії, аналізу музичних творів, основного музичного інструменту;
- підвищенню ефективності підготовки здобувачів у ЗВО.

На практиці результати даного дослідження може бути застосовано при навчанні студентів спеціальностей у галузі педагогічних наук: (011 – Науки про освіту, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (Музичне мистецтво) та у галузі культури і мистецтва (025 – Музичне мистецтво і 028 – Менеджмент соціокультурної діяльності).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адорно Т.В. Философия новой музыки. Москва, 2001. 343 с.
2. Андрущенко В. П. Вступ до філософії: Великі філософи. Харків, 2005. 512 с.
3. Антонєць О.А. Еволюція салонної музики в європейській культурі: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А.С.Макаренка. Суми, 2006.
4. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс. Ленинград, 1971. 376 с.
5. Затравкина И.А. Проблемы музыки в немецкой идеалистической философии конца XVIII–XIX века: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.04 / Московский орден Ленина и орден Трудового Красного знамени государственный университет имени М. В. Ломоносова. Москва, 1984. 157 с.
6. Кайль Р.Р. Проблема взаимосвязи философии и музыки: на материале творчества Фридриха Ницше и Рихарда Вагнера: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.04 / Моск. гос. ун-т сервиса. Москва, 2003.
7. Ливанова Т.Н. История западноевропейской музыки до 1789 года. Москва, 1983. 2 том. 622 с.
8. Олейник М.А. Функции музыки в европейской культуре: философско-антропологический аспект: дис. ... д-ра филос. наук.: 09.00.13 / Юж. федер. ун-т. Ростов-на-Дону, 2007.
9. Подозьорова А.В., Литвиненко Т.О. Інтегровані та бінарні заняття – дієвий засіб формування професійної компетенції майбутніх молодших спеціалістів під час природничої підготовки у ВНЗ I-II рівня акредитації. *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. 2013. вип. 3(4). С. 212–218.
10. Терещенко С.В. Розвиток креативності підлітків на інтегрованих уроках музики: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. Київ, 2018.
11. Тормахова А.М. Філософія музики в контексті європейської музичної культури XIX–XX ст.: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2009. 16 с.
12. Усатенко Т.П. Інтеграція змісту освіти та навчання мови. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 11. С. 49–53.

REFERENCES

1. Adorno Teodor: Filosofiya novoy muzyki [Philosophy of New Music], Moscow: Logos, 2001, 343 [in Russian].
2. Andrushchenko V.P. Vstup do filosofiyi: Velyki filosofy [Introduction to philosophy: Great philosophers]. Kharkiv: TOV«RYF», 2005, 512 [in Ukrainian].
3. Antonets E.A.: Evolyuciya salonnoyi muziki v yevropejskijkulturni [The evolution of salon music in European culture], (PhD Thesis), Sumy: B.v., 2006, 244 [in Ukrainian].
4. Asafiev B.V.: Muzykalnaya forma kak process [Musical form as a process], Leningrad: “Muzyka”, 1971, 376 [in Russian].
5. Zatravkina I.A.: Problemy muzyki v nemeckoj idealisticheskoy filosofii konca XVIII–XIX veka [Problems of music in the German idealistic philosophy of the end of the XVIII–XIX centuries], (PhD Thesis), Moscow: 1984, 157 [in Russian].
6. Keil R.R.: Problema vzaimosvyazi filosofii i muzyki: na material tvorchestva Fridriha Nicshei Riharda Vagnera [The problem of the interrelation of philosophy and music: based on the work of Friedrich Nietzsche and Richard Wagner], (PhD Thesis), Moscow: 2003, 123 [in Russian].
7. Livanova T. N.: Istoriya zapadnoevropejskoj muzyki do 1789 goda [History of Western European music until 1789], Moscow: Muzyka, 1983, vol. 2, 622 [in Russian].
8. Olieinik M.A.: Funkcii muzyki v evropejskoj kulture: filosofsko-antropologicheskij aspect [Functions of music in European culture: the philosophical and anthropological aspect], (PhD Thesis), Rostov-on-Don: 2007, 305 [in Russian].
9. Podozorova A.V., Litvinenko T.O. Intehrovani ta binarni zanyattya – diyevyy zasib formuvannya profesiyanoi kompetensiyi maybutnikh molodshykh spetsialistiv pid chas pryrodnychoyi pidhotovky u VNZ I-II rivnya akredytatsiyi [Integrated and binary classes – an effective means of forming the professional competence of future junior specialists during the natural preparation at the universities of the I–II level of accreditation]. *Information technology in education, science and production*, 2013, vol. 3, no. 4, pp. 212–218 [in Ukrainian].
10. Tereshchenko S.V. Rozvytok kreatyvnosti pidlitkiv na intehrovanykh urokakh muzyky [Developing adolescent creativity in integrated music lessons] (PhD Thesis), Kiev: 2018, 254 [in Ukrainian].
11. Tormakhova A.N.: Filosofiya muziki v kontekste yevropejskoyi muzichnoyi kulturni XIX–XX st. [Philosophy of music in the context of the European musical culture of the nineteenth and twentieth centuries], (PhD Thesis), Kyiv: B.v., 2009, 16 [in Ukrainian].
12. Usatenko T.P. Intehratsiya zmistu osvity ta navchannya movy [Integrating the content of education and language learning]. *Ukrainian language and literature at school*, 1990, no. 11, pp. 49–53 [in Ukrainian].